

การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล An analytical study of Buddhist Ethics and Careers in Buddha's time

กฤต ศรียะอาจ, ณัฏฐ์ ศรีดี, พระศรีรัตนโบล*

Kit Sriya-ad, Natthree Sridee, Phra Srirattanabol

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email : sriya-ad@hotmail.com

Received : February 10, 2018

Revised : March 30, 2019

Accepted : May 9, 2019

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาประเภทการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล ๓) เพื่อประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสังคมปัจจุบัน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัย พบว่า ๑) ประเภทอาชีพต่าง ๆ พบในอรรถกถาสุตตรปิฎก เริ่มจากวิวัฒนาการของโลกตั้งแต่ตอนต้นแห่งวิวิธภูมิ โดยอาชีพประเภทแรกเกิดขึ้นก่อนคืออาชีพเกษตรกรรม จากสังคมเกษตรกรรม พัฒนาไปสู่ยุคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามในช่วงสมัยของพระพุทธเจ้ามีระบบวรรณะทั้ง ๔ การที่บุคคลจะประกอบอาชีพประเภทใดได้ ต้องขึ้นอยู่กับว่าเกิดในตระกูลวรรณะใด ดังนั้น การแบ่งประเภทอาชีพของคนอินเดียในสมัยพุทธกาล จึงเป็นไปตามระบบวรรณะ และพบว่า อาชีพมากมายที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ตั้งแต่ข้าราชการ แพทย์ ครู พ่อค้าพาณิชย์ เกษตรกรรม ช่าง เสมีน โสเภณี หรือกระทั่งอาชีพโจร ซึ่งได้ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่อาชีพที่ทรงห้าม คือ มิจฉาอาชีพ ๕ ประการ คือ ๑) การค้าขายสัตว์ ๒) การค้าขายมนุษย์ ๓) การค้าขายสัตว์มีชีวิต ๔) การค้าขายสิ่งมีพิษ ๕) การค้าขายยาพิษ เป็นอาชีพที่ไม่ควรกระทำ ๒) ประเด็นพุทธจริยศาสตร์สำหรับการประกอบอาชีพ พบว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ อันมีหลักศีลธรรมซึ่งมาจากคำสอนจากพระพุทธเจ้าเป็นกฎเกณฑ์ชัดเจนตายตัว ผิดถูก บุญ-บาป แยกส่วนกันอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาตามเป้าหมายแล้ว สามารถแบ่งได้ ๒ ระดับ คือ ๑) ระดับโลกียธรรม ได้แก่ ธรรมอันเป็นวิสัยของปุถุชนผู้ครองเรือน ๒) โลกุตตรธรรม ได้แก่ธรรมอันไม่ใช่วิสัยของชาวโลก แต่เป็นข้อปฏิบัติ

* ผศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ Asst.Prof.Dr.Kit Sriya-ad, ผศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี Asst.Prof.Dr.Natthree Sridee, พระศรีรัตนโบล, ดร. Phra Srirattanabol, Dr.

ชั้นสูงของพระอริยบุคคลผู้พัฒนาจิตใจ จนเกิดปัญญาสามารถละกิเลสหรือสังสารวัฏได้อย่างเด็ดขาด ทำให้ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ จึงมีความเป็นสมบูรณ์นิยม (Absolutely) ทั้งในระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง สำหรับเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยความดีและความชั่วของมนุษย์ ทั้งนี้โดยอาศัยการกระทำ ๒ ลักษณะเป็นตัวจำแนก กล่าวคือ การกระทำใดมีรากฐานมาจากกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี มีประโยชน์ มีคุณค่า และการกระทำใดมีรากฐานมาจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ถือว่าเป็นการกระทำที่ชั่วซึ่งจะต้องอาศัยองค์ประกอบ ๒ อย่าง เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยโดยพิจารณาจาก ๑) เจตนาของผู้กระทำ และ ๒) ผลที่เกิดจากการกระทำนั้น ๓) การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบันพบว่า อาชีพมีความซับซ้อนหรือยุ่งเหยิงมาก เนื่องจากระบบสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น อาชีพก็มีหลากหลายมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ จึงควรนำอาชีพที่ทรงห้าม คือ มิจฉาอาชีพะ ๕ ประการ มาเป็นอาชีพที่ไม่ควรกระทำ โดยอาศัยหลักพุทธจริยศาสตร์ มาเป็นเกณฑ์ตัดสินการประกอบอาชีพว่าอย่างไร ควร หรือ ไม่ควร ดี หรือ ไม่ดี และจะต้องใช้เกณฑ์อื่นเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย กล่าวคือเกณฑ์รอง ได้แก่ มโนธรรม และเกณฑ์ร่วม ได้แก่ กฎหมาย รวมทั้งจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อหาทางออกให้กับอาชีพบางอาชีพในปัจจุบัน

คำสำคัญ : พุทธจริยศาสตร์, อาชีพ, สมัยพุทธกาล

Abstract

The research on “An analytical study of Buddhist Ethics and Careers in Buddha’s time” aims to: 1) to study the categories of the career of persons in Buddha’s time, 2) to study and analyze Buddhist ethics in the careers of persons in Buddha’s time, and 3) to apply the Buddhist ethical principles in careers development in the present. This is a documentary research. From the research results, it was found that; 1) The various types of careers in Buddha time found in Agganna Sutta starting from the evolution of the world from the beginning Vivatta Kappa. The first career which occurred before other careers is agriculture. From agricultural society develop into the industrial age. However, during the time of the Buddha, there are 4 caste systems in which a person can perform any type of occupation, must be based on the birth of any caste family. Therefore, the occupation classification of Indian people in the modern era Therefore according to the caste system, and found that in Buddhist ethics for occupation found

that many careers that occurred in the Buddhist time, namely; civil servants, doctors, teachers, merchants, commerce, agriculture, technicians, clerks, prostitutes or even thieves Which appeared in the Buddhist scriptures But the occupation that is prohibited is 5 things: 1) foil trading 2) human trafficking 3) live animal trade 4) intoxicating trade 5) poison trading Is a profession that should not be done. 2) In the Buddhist ethical issue in occupations, it is found that the principles Buddhist ethics is based on His teaching of which the concept of “good or bad” “right or wrong” “should do or should not do” is absolute. When examined the aims, it can divide into two level, viz. 1) Mundane (Lokiya) means Buddhist principles for the house holders and 2) Super- mundane (Lokuttara) means the highest level of Buddhist principles for the noble persons (Ariyapuggala) who practice until getting the wisdom which can lead to destroy the defilement or the circle of birth absolutely. The Buddhist moral judgement is the norm to adjudicate the good or bad of human based on Wholesome actions- i.e. Non-greed (Alodha), Non-hatred (Adosa) and Non-delusion (Amoha), and Unwholesome action –i.e. Greed (Lobha), Hatred (Dosa) and Delusion (Moha) by consideration of the agent’s volition (Cetana) and fruit of Action. 3) In the issue concerning an application of Buddhist ethical principle in development of careers in present time, is found that careers in Buddha time was connected with religious belief –well-known as the castes –hence social system is not more complicated, while in the present time is more complex. As mentioned above, there are various careers which respond the demand of the people expanded. Then only Buddhist moral judgement which is major criteria to judge careers that “should do or should not do” “good or bad” may not enough, we have to use other criteria to judge i.e. minor criteria –consciousness – and participation criteria –law and code of profession, to find the way out for some careers in present time.

Keywords: Buddhist ethics, Career, Buddha’s time

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ มนุษย์ดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน ทั้งที่เป็นอาชีพทุจริต หรือสุจริต การประกอบอาชีพของประชาชนทั่วไปเต็มไปด้วยความทุกข์ ทั้งนี้เป็นเพราะความสมดุลระหว่างการประกอบอาชีพกับหลักธรรมนั้นไม่มี เพราะส่วนใหญ่แล้วประชาชนทั่วไปจะประกอบอาชีพเพื่อหาไปหาความสุขอันเป็นโลกียะ โดยมีพื้นฐานมาจากตัณหา (Craving) กล่าวคือความอยากมีอยากเป็นของมนุษย์ที่เกินความจำเป็นของตน ซึ่งอาจเป็นไปตามกระแสของวัตถุนิยม ในขณะที่พุทธศาสนามีหลักการที่ไม่เอนเอียงตามกระแสของวัตถุนิยมโดยสอนเรื่องการดำเนินชีวิตด้วยความพอดี มีความสันโดษ ประหยัด ใช้จ่ายตามความจำเป็น ไม่ส่งเสริมการบริโภคเพื่อตามใจอยาก ตามใจต้องการจึงเป็นคำสอนที่หักล้างกับแนวคิดแบบวัตถุนิยม (Materialism) และแนวคิดแบบบริโภคนิยม (Consumerism) จึงส่งเสริมให้เกิดแนวคิดแบบพอเพียงที่เน้นความจำเป็นในการสนองตอบต่อความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต หลักจริยศาสตร์ พุทธศาสนาจึงได้มีอิทธิพลต่อการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก

วิวัฒนาการของโลกมีการเกิดขึ้นเริ่มจากอัครัญญสูตร^๑ กล่าวถึงวิวัฒนาการของโลก อาหาร เพศ การทำมาหากิน การปกครอง เรื่องชนชั้นวรรณะ เมื่อมีวิวัฒนาการของโลกเกิดขึ้นตามลำดับ บทบาทสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่บนโลกจึงมีเงื่อนไขมากขึ้น หรือวิธีการดำรงชีพ ซึ่งบ่งบอกถึงการมีคุณภาพชีวิต ด้วยเกณฑ์การตัดสินว่า คุณภาพชีวิตจะเป็นอย่างไรนั้น พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงหน้าที่ของคน และการประพฤติตนว่าเป็นอย่างไร ควรปฏิบัติตนอย่างไร

เมื่อกล่าวถึงอาชีพในสมัยพุทธกาลแล้ว ย่อมมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา รวมทั้งธรรมบทเป็นจำนวนมาก เช่น ทั้งอาชีพพ่อค้า อาชีพหมอ อาชีพนักการบัญชี อาชีพนักร้อง อาชีพผู้พิพากษา อาชีพคนหาฟืนขาย ชาวไร่ ชาวนา คนเลี้ยงโค อาชีพช่างตัดผม หรือแม้กระทั่งอาชีพโสเภณี ทั้งที่เป็นอาชีพที่มีเกียรติและไม่เกียรติ แต่บุคคลเหล่านั้นก็สามารถดำรงชีวิตด้วยความสุข พระพุทธศาสนายังเห็นว่าผู้ประกอบอาชีพเหล่านั้นก็สามารถที่จะบรรลุคุณธรรมขั้นสูงได้หากปฏิบัติตามหลักคำสอน ประเด็นปัญหาสำคัญคือ คนเหล่านี้ประกอบอย่างไร และมีเป้าหมายอะไร

พระพุทธศาสนาจึงมีหลักคำสอนเกี่ยวกับอาชีพ หรือแม้กระทั่งการจัดการกับทรัพย์ที่หามาได้จากการประกอบอาชีพซึ่งจัดได้ว่าเป็นคุณธรรมของผู้ประกอบอาชีพที่จะต้องมีความปราศจากหลักธรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้แล้วก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จในด้านของการดำรงชีวิตที่มีความสุขได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนทั่วไปต้องเข้าใจถึงหลักการและเป้าหมายของการประกอบอาชีพ เช่น กรณีการประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าขนส่งสินค้าระหว่างแคว้นของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี^๒ เป็นต้น ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับอาชีพ

^๑ ดูรายละเอียด ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๔๐-๕๐, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

^๒ ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑๘/๑๑-๑๖.

นักธุรกิจนำเข้า หรือส่งออก (Import and Export) ในสมัยปัจจุบันจะเห็นว่าเมื่อวิเคราะห์หลักการประกอบอาชีพแล้ว พบว่า ท่านเป็นผู้มีวิริยะอุตสาหะ ในการประกอบอาชีพ ทำการค้าขายกับลูกค้าก็มีความซื่อสัตย์ หรือเมื่อประสบความสำเร็จในอาชีพแล้ว ก็ต้องช่วยเหลือผู้ยากไร้ และหากมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพแล้ว ก็ยังไปฟังเทศน์จากพระพุทธรเจ้าตลอดเวลา จนกระทั่งสามารถบรรลุคุณธรรมเบื้องต้นได้

ในขณะเดียวกันก็ปรากฏมีอาชีพหลายประเภทที่พระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุญาตให้ประกอบ ซึ่งเรียกว่า มิจฉาณิชชา^๓ การค้าขายไม่ชอบธรรมการค้าขายที่ผิดศีลธรรมเป็นอาชีพที่ไม่ควรทำ ประกอบด้วยอาชีพ ๕ อย่าง คือ

๑. สัตตวนิชชา ค้าอาวุธ
๒. สัตตวนิชชา ค้ามนุษย์
๓. มังสวณิชชา ค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร
๔. มัชชวณิชชา ค้าของเมา
๕. วิสวณิชชา ค้ายาพิษ

จากประเด็นนี้ไม่ได้รวมอาชีพโสเภณีว่าเป็นอาชีพที่ควรหลีกเลี่ยง ก็ทำให้ข้อโต้แย้งตามมา แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนาไม่ได้มีท่าทีรังเกียจอาชีพโสเภณี การที่พระองค์สอนให้ละเว้นกาม ก็ดูเหมือนจะขัดแย้งกับอาชีพนี้” ซึ่งในประเด็นเหล่านี้ มีหลายฝ่ายออกมาโต้แย้งและแสดงความไม่เห็นด้วยในอาชีพโสเภณี เพราะเป็นอาชีพที่ผิดศีลธรรมอันดีงามของสังคมโดยเฉพาะสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา โสเภณีเป็นอาชีพที่ไม่สอดคล้องกับหลักศีล ๕ ของพระพุทธศาสนาที่สอนให้งดเว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม ในขณะที่อาชีพนี้ในสมัยพุทธกาลเป็นอาชีพที่ถูกกฎหมาย และต้องเป็นผู้ที่พระราชาทรงแต่งตั้งและต้องเป็นอาชีพที่สืบต่อจากมารดา เช่นในกรณีนางสิริมา^๔ นางปทุมวดี^๕ และนางวิมล^๖ เป็นต้น และบุคคลที่ประกอบอาชีพโสเภณีเหล่านี้หลายท่านภายหลังได้ฟังธรรมจากพระพุทธรเจ้าก็สามารถบรรลุคุณธรรมขั้นสูงได้

คามโภชก หรือเปรียบเทียบกับปัจจุบันก็คือ อาชีพนักการเมืองท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน การปกครองส่วนท้องถิ่น ตำแหน่งเศรษฐกิจประจำเมืองของแต่ละแคว้น เช่น ธัญชัยเศรษฐี ซึ่งอาจเปรียบได้กับคหบดี หรือมหาเศรษฐี ข้างกลบก หรือข้างตัดผม ข้างทอผ้า ชาวนา เป็นต้น ผู้ประกอบอาชีพเหล่านี้ จะไม่ประสบความสำเร็จเลย หากละเลยการประกอบอาชีพควบคู่กับหลักจริยธรรม ในสมัย

^๓ อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๗๗/๑๑๘, อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

^๔ ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑๘/๑๐๙.

^๕ ขุ.เถรี.อ. (บาลี) ๒๗/๖๓.

^๖ ขุ.เถรี.อ. (บาลี) ๒๗/๑๒๐.

พุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าไม่เคยรังเกียจหรือดูถูกอาชีพใดๆ ทรงให้ความสำคัญทุก ๆ อาชีพ ดังตัวอย่างเช่น นางอัมพาลี^๗ มีความสามารถในด้านดนตรีและนาฏศิลป์แต่หันไปเอาดีในการประกอบอาชีพโสเภณี ครั้งหนึ่งเธอทราบว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังโกฏกาม จึงต้องการไปเฝ้าเพื่อฟังธรรม หลังจากได้เฝ้าและฟังธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสจึงได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหาร ต่อมาเจ้าลิฉวีได้เข้ามานิมนต์พระพุทธเจ้าเช่นเดียวกันแต่พระองค์ไม่ทรงรับเพราะได้รับนิมนต์จากนางอัมพาลีไว้แล้ว ตรงนี้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ให้ความสำคัญแก่คนทุกชนชั้นและสาขาอาชีพมิได้เลือกกว่าผู้นิมนต์จะเป็นคนชั้นใดและมีได้ดูถูกบุคคลผู้นั้นประกอบอาชีพโสเภณี ซึ่งต่อมาภายหลังได้บวชเป็นภิกษุณีและได้เป็นพระอรหันต์ในที่สุดต่อมาเธอได้ถวายสวนมะม่วงให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนา ชื่อว่า “อัมพาลีวัน” อีกด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เห็น อาชีพแต่ละอาชีพนั้นมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพที่เป็นสัมมาอาชีพะ และระบบพุทธจริยศาสตร์ ก็มีบทบาทสำคัญในการสอนให้มนุษย์ประกอบอาชีพโดยสุจริต อันจะก่อให้เกิดประโยชน์และผลผลิตเป็นที่ยอมรับในสังคมและประเทศชาติ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาประเภทการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล
๓. เพื่อประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะใช้แนวทางและวิธีการในการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาข้อมูล ค้นคว้า เก็บข้อมูล (Data Collection) จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยโดยตรงคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกาและเอกสารวิชาการอื่น ๆ เช่น หนังสือ บทความ งานวิจัย โดยใช้แหล่งข้อมูลในการสืบค้นหรือค้นคว้าที่สำคัญคือ หอสมุดกลาง มจร. สำนักงานหอสมุดแห่งชาติ สำนักงานหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ อีกทั้งเอกสาร วารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๒. ในส่วนที่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นไปที่หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาลโดยตรงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

๓. สรุปการวิจัย

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๘/๔๑, วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๘/๑๐๔ - ๑๐๕.

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยมุ่งประเด็นศึกษาถึงอาชีพต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสัมมาชีพ และมิจนาชีพ จากเอกสารที่เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาของพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่จัดพิมพ์เผยแพร่ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ประเภทการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล จากการศึกษาพบว่า อาชีพต่าง ๆ ในสมัยพุทธกาล เริ่มมาจากวิวัฒนาการของโลกตั้งแต่ตอนต้นแห่งวิวิธภูมิที่ปรากฏอยู่ในอัครคัมภีร์สูตร โดยอาชีพประเภทแรกเกิดขึ้นก่อน คือ นาข้าวสาละ ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และพัฒนาหายไปเป็นอาชีพเกษตรกรรมในเวลาต่อมา จากนั้นเมื่อนุชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ความหลากหลายของประเภทอาชีพก็มีวิวัฒนาการมากขึ้นตามลำดับ จากสังคมเกษตรกรรม พัฒนาไปสู่ยุคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามในช่วงสมัยของพระพุทธเจ้านั้น ระบบชนชั้นมีความเข้มข้นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบวรรณะของศาสนาพราหมณ์อินเดียที่เป็นสังคมส่วนใหญ่ สาเหตุที่สังคมอินเดียสมัยโบราณ ได้แบ่งชั้นวรรณะของคนซึ่งมาจากความแตกต่างเรื่องผิว คือพวกอารยัน ซึ่งเป็นพวกผิวขาว กับพวกมลิกชะ ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเก่าอยู่แล้ว เป็นชนผิวดำ ต่อมาพวกอารยันได้ย้ายไปประกอบอาชีพที่หลากหลาย จึงเกิดการแบ่งชนชั้น เนื่องจากอาชีพและฐานะทางสังคมเพิ่มมากขึ้น จึงกลายเป็นวรรณะ ซึ่งมี ๔ วรรณะ ประกอบด้วย วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร แต่ว่าวรรณะทั้ง ๓ ข้างต้นนั้น จัดเป็นพวกผิวขาว และวรรณะศูทรถูกจัดเป็นชนพื้นเมือง คือผิวดำ ดังนั้น บริษัท ๔ กลุ่มนี้ เป็นการจำแนกไปตามอาชีพวรรณะของตน ประเภทอาชีพในสมัยพุทธกาล ไม่มีการแบ่งหมวดหมู่อาชีพเหมือนอย่างปัจจุบัน แต่จะแบ่งตาม วรรณะ จึงทำให้ลักษณะการประกอบอาชีพของคนอินเดียในสมัยพุทธกาลขึ้นอยู่กับวรรณะที่ตนเกิด ผู้ที่เกิดในวรรณะใด ก็จะมีอาชีพประจำวรรณะนั้น การที่บุคคลจะประกอบอาชีพประเภทใดได้ ต้องขึ้นอยู่กับว่า เกิดในตระกูลวรรณะใด แต่หากแบ่งประเภทอาชีพตามพุทธจริยศาสตร์ สามารถสรุปได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ สัมมาชีพ อันเป็นอาชีพที่ควรประกอบ และ มิจนาชีพ อันเป็นอาชีพที่ไม่ควรประกอบ และควรหลีกเลี่ยงสำหรับประเด็นอาชีพที่เป็นสัมมาชีพนั้น พุทธจริยศาสตร์ มองว่าเป็นอาชีพที่มีคุณค่าอยู่ในตัวของอาชีพ คือผู้ประกอบอาชีพเมื่อทำอาชีพแล้วมีความสุข เป็นไปตามจริยธรรม โดยไม่คำนึงถึงค่าตอบแทนหรือสิ่งอื่นใด ขอเพียงมีอาชีพก็มีความสุขแล้ว ในประเด็นนี้ สามารถมองได้ว่า อาชีพมีคุณค่าอยู่ในตัวของมันเอง เนื่องจากนักจริยศาสตร์บางคนคิดว่า การมีความสุขหรือการพ้นทุกข์เป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ นั่นคือเป็นสิ่งที่มีความค่าในตัวของมันเองและพุทธจริยศาสตร์ก็ยังมองว่า อาชีพมีคุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) ได้เหมือนกัน ในกรณีที่ประกอบอาชีพเพื่อหวังค่าตอบแทนอันสุจริต และนำค่าตอบแทนที่ได้มา เพื่อปลดปล่อยความทุกข์ เพื่อให้ชีวิตได้ประสบแต่ความสุขอันเป็นเป้าของการประกอบสัมมาอาชีพ

๒. หลักพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล จากการศึกษาพบว่า

๒.๑ หลักพุทธจริยศาสตร์เป็นจริยศาสตร์ศาสนา ซึ่งหมายถึง หลักความประพฤติที่ดั่งงามของพุทธศาสนา อันมีหลักศีลธรรมของพระพุทธเจ้า ที่แน่นอนตายตัว ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ชัดเจนตายตัว ผิดถูก บุญ-บาป แยกส่วนกันอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาตามเป้าหมายแล้ว สามารถแบ่งได้ ๒ ระดับคือ ๑) ระดับโลกียธรรม ได้แก่ ธรรมอันเป็นวิสัยของผู้ครองเรือน เป็นข้อปฏิบัติสำหรับปุถุชนที่เป็นไปตามหลักศีลธรรม มุ่งสอนเพื่อให้เกิดการลดละกิเลสที่เป็นบาปอกุศล สาเหตุที่ก่อให้เกิดอกุศลต่าง ๆ ให้กระทำความดี เว้นจากการกระทำความชั่ว ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว หมดจดจากกองกิเลสที่ทำให้เศร้าหมอง เพื่อให้เกิดความสุขแก่ตนเองและสังคม ๒) โลกุตระธรรม ได้แก่ ธรรมอันไม่ใช่วิสัยของชาวโลก แต่เป็นข้อปฏิบัติของพระอริยะ พุทธจริยธรรมในขั้นนี้เป็นขั้นสูงของพระอริยะบุคคลผู้พัฒนาจิตใจ จนเกิดปัญญาสามารถละกิเลสหรือสังสารวัฏได้อย่างเด็ดขาด พ้นจากอำนาจกิเลสโดยสิ้นเชิง อยู่เหนือบุญและบาป เป็นผู้ที่ได้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ จึงมีความเป็นสมบูรณ์นิยม กล่าวคือเป็นหลักความประพฤติที่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัว ทั้งในระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง สำหรับเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยความดีและความชั่วของมนุษย์ ทั้งนี้โดยอาศัยการกระทำ ๒ ลักษณะเป็นตัวจำแนก กล่าวคือ การกระทำใดมีรากฐานมาจากกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี มีคุณค่า มีประโยชน์ และการกระทำใดมีรากฐานมาจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ถือว่าเป็นการกระทำที่ชั่ว อันจะนำไปสู่ทางเสื่อม ซึ่งจะต้องอาศัยองค์ประกอบ ๒ อย่าง เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยโดยพิจารณาจาก ๑) เจตนาของผู้กระทำ และ ๒) ผลที่เกิดจากการกระทำนั้น

๒.๒ หลักพุทธจริยศาสตร์ที่นำมาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยอาชีพว่า อาชีพที่ประกอบนั้น ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร หรือไม่ควร อย่างไรนั้น ได้แก่ เกณฑ์ดังต่อไปนี้

๑) สัมมาสัมมัตตะ

๒) สัมมาอาชีวะ

๓) การงานอันไม่อากุล (อนากุล จ กมมนตา)

๔) การงานไม่มีโทษ (อนวชชกมมานิ)

๕) ศีล ๕

๖) หลักธรรมที่เป็นอุปการะต่อการประกอบสัมมาอาชีพ ได้แก่ หลัก

- สันโดษ ๓	- ฆราวาสธรรม ๔	- อิทธิบาท ๔
- สังคหวัตถุ ๔	- สัมปรีชธรรม ๗	- อริยทรัพย์ ๗
- อริยมรรคมีองค์ ๘		

๒.๓ เป้าหมายในการประกอบอาชีพ จากการศึกษาพบว่า ในการประกอบอาชีพประเภทต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนามีเป้าหมาย ๓ ประการ คือ ๑) อุตตทัตตะ หมายถึง ประโยชน์ตน คือการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตตน ได้รับประโยชน์ ๓ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์ในเบื้องหน้า และ ปรมัตถะ คือเพื่อประโยชน์สูงสุด ๒) ปัตถะ คือประโยชน์เพื่อผู้อื่น และ ๓) อุภยัตถะ คือ ประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน

๓. การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก การที่บุคคลใดจะประกอบอาชีพใดนั้น จะถูกกำหนดมาตั้งแต่เกิดและระบบสังคมก็ยังไม่มีความซับซ้อนหรือยุ่งเหยิงมาก แต่ในปัจจุบันระบบสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น การประกอบอาชีพก็มีหลากหลายมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่ขยายตัวมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้การประกอบอาชีพแต่ละประเภทมีการคำนึงถึงผลกำไรในทางเศรษฐศาสตร์มากขึ้น เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ เป็นเกณฑ์หลักที่จะนำมาตัดสินการประกอบอาชีพว่า อย่างไร ควร หรือ ไม่ควร ดี หรือ ไม่ดี อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องใช้เกณฑ์อื่นเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย กล่าวคือเกณฑ์รอง และเกณฑ์ร่วม เพื่อหาทางออกให้กับอาชีพบางอาชีพในปัจจุบัน กล่าวคือ

๓.๑ เกณฑ์หลัก คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่าเป็นเจตนาที่จะประกอบอาชีพแต่ละประเภานั้นเป็นที่ตั้ง เกิดจากกุศลมูล หรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่า การประกอบอาชีพแต่ละอาชีพนั้นเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพ และสุขภาวะอย่างไร

๓.๒ เกณฑ์รอง คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยการใช้โนธรรมคือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง พิจารณาว่า อาชีพที่ตนที่ประกอบอยู่นั้นตนเองดีเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเอง (Self-esteem) เป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาร่วมกับเกณฑ์หลัก และเกณฑ์ร่วม เพื่อให้การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมเป็นไปด้วยความละเอียดขึ้น

๓.๓ เกณฑ์ร่วม คือหลักมหาปเทศ ๔ ได้แก่ เมื่อใดก็ตามที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึงประเทศใดทวีปใด ในประเทศเหล่านั้น หรือทวีปนั้นอาจจะมีจารีต ประเพณี สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงกฎหมายที่แตกต่างกัน ฉะนั้นให้ตรวจสอบ หรือเทียบเคียงกับพระวินัย หรือพระสูตร หากว่าไม่ขัดกันก็ให้ถือว่า การนั้นสามารถกระทำได้ในทางตรงกันข้าม หากเมื่อเทียบเคียงแล้ว ตรวจสอบแล้ว พบว่า ขัดกันกับพระธรรมวินัย ให้ทราบว่า การนั้นไม่ได้สามารถกระทำได้

๓.๔ จรรยาบรรณอาชีพ จากการศึกษาพบว่า นอกจากหลักการตัดสินใจทางพุทธจริยศาสตร์แล้ว จรรยาบรรณอาชีพ ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะถูกมาใช้เพื่อเป็นกรอบให้กับอาชีพแต่ละประเภท ซึ่งมีพื้นฐานมาจากบรรทัดฐานของสังคม จารีตประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิดจากปรัชญาและศาสนาแต่ละศาสนา จนกลายเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องปฏิบัติร่วมกันสำหรับผู้ประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ หลาย ๆ อาชีพและไม่อาจจะขาดได้ เช่น จริยธรรมธุรกิจ จริยธรรมวิชาชีพแพทย์ จริยธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการวิจัยพุทธจริยกับอาชีพภาพรวม ไม่ได้เจาะจงศึกษาเชิงลึกในอาชีพใดอาชีพหนึ่ง

๑. ควรมีการวิจัยพุทธจริยศาสตร์กับอาชีพที่ทรงห้าม คือ มิจฉาอาชีพะ ที่มีการประกอบกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน

๒. ควรมีการวิจัยกระบวนการทัศน์ในการแก้ปัญหาทางอาชีพ โดยใช้ทัศนะของพุทธจริยศาสตร์

๓. ควรให้มีการวิจัยเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ กฎหมาย และจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ

บรรณานุกรม

เดลคาร์เนกี. **วิธีทำงานให้สนุกและสร้างสุขให้ชีวิต**. แปลและเรียบเรียงโดย รุจิเลข เลขะวงศ์. กรุงเทพมหานคร : ดุษฎีปัญญา. ม.ป.ป.

มมหานคร : ดุษฎีปัญญา. ม.ป.ป.

ดำรงค์ ฐานดี. **สังคมวิทยาอาชีพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

ที. ดับบลิว. ริสเดวิดส์. **พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป**. แปลและเรียบเรียงโดย สมัย สิงหศิริ. พระนคร :

สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

พรเพชร วิชิตชลชัย. **กฎหมายแรงงาน-คำอธิบาย**. กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๐.

พระเทพเวที (ป. อ. ปยุตโต). **รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พรนพ พุกกะพันธ์. **จริยธรรมธุรกิจยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักชั่น, ๒๕๔๖.

มนูญมุกข์ ประดิษฐ์. **ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ-

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระสิริมังคลาจารย์. **มั่งคั่งถกที่ปณิ แปล เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาราชวิทยาลัย,

๒๕๓๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๓ - ๒๕๓๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

เรืองอุไร กุศลาสัย. สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๕.

วสิน อินทสระ. พุทธปรัชญากรวาท. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗.

วิทย์ วิศทเวทย์. จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๐.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ .การจัดประเภทอาชีพตามมาตรฐานสากล .กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๓.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (.วทส), ๒๕๔๔.